

Секцыя 7

«МОВА – ЛІТАРАТУРА – КУЛЬТУРА» Ў РАБОТАХ МАЛАДЫХ ДАСЛЕДЧЫКАЎ

Аляксей Багушэвіч (Мінск, Беларусь)

МАСТАЦКАЕ ЎСПРЫМАННЕ ГОРАДА Ў ПАЭЗІІ ЯНКІ КУПАЛЫ І ЯКУБА КОЛАСА

Разглядаючы ўвесь корпус тэкстаў беларускай урбаністычнай паэзіі першай трэці XX ст., можна вылучыць пэўныя заканамернасці і тэндэнцыі, якія датычаць аўтарскай пазіцыі і мастацкай спецыфікі ў адлюстраванні горада.

Як вядома, радзімай большасці беларускіх паэтаў пачатку XX ст. была вёска, і таму іх светаадчуванне фарміравалі ў першую чаргу вясковыя пейзажы, прыродны асяродак, у той час як атрыбуты, атмасфера, «скайлайн» горада практычна не з’яўляліся часткай іх быцця. Таму і пазней, ужо стаўшы гарадскімі жыхарамі, яны ў сваёй творчасці захоўвалі арганічную сувязь з роднай зямлёй, а ўрбаністычны свет, калі і знаходзіў свой адбітак, то паўставаў як правіла ў адмоўных адценнях. Гэтая заканамернасць заўважаецца ў творы Францішка Багушэвіча «Немец» (ён адкрыта выказвае нелюбоў да «места»), а пазней у паэзіі Якуба Коласа і Янкі Купалы.

Падмуркам, асновай іх урбаністычнай творчасці паслужыў горад Вільня — «крывіцкая Мекка». Яго вобраз прысутнічае ў літаратурнай спадчыне шэрагу іншых пісьменнікаў пачатку XX ст., найперш паэтаў-урбаністаў: М. Багдановіча, З. Бядулі, М. Гарэцкага, Цёткі, У. Жылкі і інш. У якасці аднаго з яркіх прыкладаў адлюстравання гарадскога свету з’яўляецца апісанне Вільні ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля». Гэта па сутнасці першы ўрбаністычны макрапейзаж:

*Агромны горад, цесна збіты,
Ўвесь блескам сонейка заліты,
Займаў узгоркі і нізіны;
Дамы стаялі, як віціны,
То ўздоўж, то ўпоперак радамі,
То закрываліся садамі
Або дзе ўзгоркам крутабокім...*

*Дамы, каменныя грамады,
Палацы, пышныя пасады
Крутыя горы з жоўтым скатам,
Пяскамі, глінаю багатым,
Ўвесь правы бераг абступалі,
У рэчцы цені іх дрыжэлi [2, 262].*

Коласаўская пейзажная карціна раскрывае «слаўны від», грандыёзную веліч горада. Дзядзька Антось, герой паэмы, захапляецца вежамі ды касцёламі, Замкавай гарой, не можа стрымаць радасных эмоцый. Якуб Колас паэтызуе хараство Вільні, паказвае яе прастору як месца адметнае, незвычайнае. Пры гэтым ён выяўляе сацыяльныя кантрасты гарадской рэчаіснасці. Дзядзька Антось, тыповы носьбіт сялянскай ментальнасці, не прымае горад: «Такое пекла — шум страшэнны, Застой паветра і дух дрэнны...»; «Грымяць павозкі, буды, колы, // Аж проста глушаць балаголы — // І гэта процьма ўсякіх зыкаў // Злілася ў гул адзін вялікі, // Дзе з непрывычкі вуху цяжка, // Дзе б'юць па сэрцы яны важка» [2, 234]. Герой паэта ў думках імкне за горад, далей ад «траскучых вуліц, перавулкаў», яго вабяць-клічуць «дарагія сэрцу спевы... палёў, лясоў, лугоў багатых...». Урбаністычны пейзаж, такім чынам, супрацьпастаўляецца прыроднаму ўлонню, з якім знітаваны жыццё і пачуцці вяскоўца. Заслуга Коласа-мастака бачыцца ў тым, што ён пайшоў далей за сацыяльна-побытавае адлюстраванне і надаў сваёй выяве горада эстэтыка-пачуццёвае вымярэнне, па сутнасці стварыў яркую пейзажную карціну-панараму [1, 91—92]. Адметна тое, што Якуб Колас надаў урбаністычнаму пейзажу найбольшую сацыяльную скіраванасць.

Вобраз Вільні паўстае і ў паэзіі Янкі Купалы. У гэтым горадзе ім быў напісаны верш «На вуліцы», які, хоць і не прысвячаецца непасрэдна Вільні і не апявае яе архітэктурнае аблічча, але тым не менш з'яўляецца прыкметным здабыткам урбаністычнай традыцыі і беларускай паэзіі наогул. Верш мае ўпадніцкі, змрочны настрой; насычаны цэлым шэрагам мастацкіх сродкаў, якія фарміруюць вельмі выразны візуальна-гукавы рад і ствараюць у цэлым містычна-загадкавую атмасферу. Сродкі гэтыя выражаны параўнаннямі і эпітэтамі: «месяц бледны, як нябожчыкавы твар», «вечер выў, як вісельнік», «дрот, бы напятая людскія жылы», «павозка дзіка ляскавала», персаніфікацыяй: «ржавы ключ пужаў скрыготам цішыну», «цагляны мур сачыў за мною безупыну», «аб сцены рэха стукалася ад хадзьбы маеі» [3, 16]. Частае ўжыванне дзеясловаў стварае характэрную дынаміку, а ў сукупнасці з багаццем эпітэтаў — і пэўную кінематаграфічнасць: «Цень ад ліхтарняў мой ўсё то даўжэй, то карацей // Выцягваўся, дваіўся, то зусім дзесь

гінуў» [3, 16]. Адзначым, што адзінота, адчай характэрна для гарадскога індывідуума, і ва ўрбаністычнай паэзіі такі тып лірычнага героя прадстаўлены вельмі шырока. Герой фактычна дэзарыентаваны, вуліцы, па якіх ён блукае, з’яўляюцца сімвалам дэтэрмінаванасці і замкнёнасці жыццёвага цыклу: «Блудзіў па вуліцы я тэй, дзе сустрачаў яе, // Яе — не ўцямлю — шчасце ці сваё няшчасце...» [3, 16].

У вершы прысутнічаюць выразныя мартальныя матывы: «Здалёку ад чыгункі данасіўся свіст-выццё // Ўпіваючыся ў сэрца вытанчанай сталлю // Як бы з тым свістам адлятала шчасце і жыццё // Ці гінуў нехта наймілейшы там — за даллю» [3, 16].

Апошнія строфы верша з’яўляюцца галоўнымі ў сэнсава-філасофскіх адносінах, выражаюць саму ідэю верша, якую можна было б сфармуляваць як непрыняцце маргінальнага свету горада і інтуітыўны страх перад урбанізацыяй, прадбачанне яе адмоўных наступстваў. Герой, на ўласным вопыце зразумеўшы тупіковасць і незваротнасць безыдэйнага, амаральнага, духоўна небагатага ладу жыцця, адчувае сорам і прасвятленне:

*І жудка стала!.. Ёсць жа яшчэ людзі на зямлі,
Што могуць дзіч сабой змяніць і весяліцца,
Не бачачы сваіх бяспутнасцей, што іх змаглі
І душаць адусюль, як змеяў навальніца!*

*Стыд спанаваў мяне, што я на вуліцы тэй быў
І аддаваўся нейкай візы ўсёй душою, —
Тым горкім думам аб сабе і сэрцу тым, на здзіў
Так заўладаўшым маім сэрцам-сіратаю [3, 16—17].*

У заключэнне трэба зазначыць, што пераадоленне негатыўнага ўспрымання горада Якубам Коласам і Янкам Купалам сталася станоўчым момантам, спрыяла станаўленню беларускай урбаністычнай традыцыі. З другаснай з’явы горад стаў паўнаўартасным аб’ектам паэтычнага светаўспрымання, тым самым утвараўся самастойны і адметны тэматычна-эстэтычны кірунак у нашай нацыянальнай паэзіі.

Літаратура:

1. Бельскі, А. І. Жывая мова краявідаў: Пейзаж у беларускай паэзіі / А. І. Бельскі. — Мінск: Бел. гум. адукац.-культ. цэнтр, 1997. — 136 с.
2. Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. / Я. Колас. — Мінск: Маст. літ. — 1974. — Т. 6. — 624 с.
3. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. — Мінск: Маст. літ. — 1997. — Т. 4. — 446 с.